

Kvalificerade för Kvallan och Sotröjningen?

– Om resandefamiljen Nords suppliker för bosättningsrätt i Huddunge socken under 1800-talets första hälft

MÅNS HÖÖG

UPPSALA UNIVERSITET

Abstract

Artikeln undersöker hur en resandefamilj kunde argumentera och agera för rätten till att inflytta, bygga och bo i en socken under 1800-talets första hälft. Detta görs genom studium av resandefamiljen Nords suppliker till landshövdingeämbetet i Västerås. Dessa inskickades i samband med tre inflyttningstvister åren 1809, 1825 och 1838, efter att sockenmännen i Huddunge sökt neka dem inflyttning och bosättning utifrån socialt andrafierande samt fattigvårdsekonomiska argument. Artikeln visar att familjen sökte hävda sin rätt genom argument om sina medborgerliga rättigheter, sina arbetsförtjänster, sin goda frejd samt utifrån diverse rättsliga argument. Sammantaget framställde de sig – mot sockenmännens partikulariserande förfäktanden – som rättmätiga och nyttiga delar i socken- och samhällsgemenskapen.

Nyckelord: Suppliker, resande, romanifolk, romer, glashandlare, valackare, lumpsamlare, sockenstämmor, inflyttningsrestriktioner

Inledning

På en liten jordplätt bland ljungen i skogsbrynet på byn Kvallans utmark, just invid landsvägen mot Huddunge i gränslandet Västmanland–Uppland, gjorde den resande glashandlerskan Margareta Nord under sommaren 1809 sin nybyggda stuga inflyttningsklar för sig och sina barn.¹ Stugbygget välkomnades dock inte av socknens starke män, som på en sockenstämma beslutade att glashandlerskan skulle förvägras inflyttning.² Margareta Nord överklagade dock beslutet i en supplik till landshövdingen – vilken slutligen gav henne rätt att bebo stugan med sin familj.³ Men, både 1825 och 1838 stördes husfriden ånyo då sockenmännen sökte neka familjen Nord och deras

Artikeln är sprungen ur övertecknads C-uppsats; Måns Höög, "Det Kvallar och går: Om resandefamiljen Nords bosättning längs landsvägarna vid Kvallan och Sotröjningen i Huddunge socken" (Kandidatuppsats, Uppsala universitet 2024).

¹ Domböcker vid ordinarie ting 1808–11–07, AIa:42, Torstuna häradsrätt. ULA.

² Sockenstämmoprotokoll 1809–07–20. KI:1. Huddunge församling. ULA.

³ Resolutionskoncept 1809-10-24. Protokoll och brevkoncept. AIa:100. LST–U:lkt.

fränder att återvända till Kvallen eller inflytta till det närbelägna torpet Sotröjningen – vilket familjen dock besvarade genom nya klagoskrifter.⁴

Med *resande* avses här inte endast att familjen Nord bedrev kringresande handel, utan att de kan beskrivas ha tillhört den grupp som idag, bland annat, benämns romanifolket de resande.⁵ Den akademiska historieforskningen om resandefolket har främst berört statlig repression och marginalisering av gruppen – medan dess egodokument, agens eller vidare historia sällan varit i blickfånget.⁶ Syftet med denna artikel är att – utifrån supplikmålen från Huddunge – belysa hur en resandefamilj kunde argumentera för sin rätt till att bygga och bo i en socken gentemot det sockenpolitiska motstånd som deras bosättningar kunde möta. Hur argumenterade familjen Nord för sin rätt att bo i Huddunge?

Resandefolket i historien och Huddunge

I *Vårt fredliga samhälle* avhandlade Theresa Johnsson lösdriveriförfattningarnas praktik i 1830-talets Västmanland. Däri omnämnde Johnsson även sockenmännens motvilja till familjen Nords bosättning i Huddunge – ett motstånd beskrivet som ”ekon” av samtidens alltmer kritiska diskussioner om kringresande i allmänhet och resandefolket i synnerhet.⁷ Familjen Nords suppliker, eller att utförligt beskriva supplikmålen gång, låg dock ej inom Johnssons omfång. Där ämnas den föreliggande artikeln ta vid.

I detta historiska sammanhang förekommer ofta – idag arkaiska – källbegrepp som exempelvis ”zigenare” eller ”tattare” (samt, vilket avhandlas framgent, andra relevanta begrepp). Teoretiserandet kring källbegreppen och deras förhållande till moderna benämningar har olika forskare stött, blött och praktiserat på olika vis: somliga har translittererat källbegrepp som ”tattare” till moderna benämningar som exempelvis resande, romanifolk eller romer, medan andra skrivit historia om ”människor som pekades ut” som ”tattare”, ”zigenare” eller diverse källbegrepp.⁸ Rörande resandefolket, gruppidentitet och historieskrivning har flera akademiska

⁴ Theresa Johnsson, *Vårt fredliga samhälle: ”Lösdriveri” och försvarslöshet i Sverige under 1830-talet* (Uppsala 2016), s. 412.

⁵ Gruppen benämns även som romanifolk, romano, resanderomer etc., se: Gunborg A. Lindholm, *Vägarnas folk: de resande och deras livsvärld* (Göteborg 1995), s. 151–175; Ludvig Wiklander, ”Resandefolket och svensk minoritetspolitik”, *Historisk tidskrift* 135:4 (2015), s. 622. Begreppen diskuteras vidare framgent.

⁶ Johnsson (2016), s. 38–43; Birgitta Svensson, *Bortom all ära och redlighet: tattarnas spel med rättsvisan* (Stockholm 1993), s. 213; Miika Tervonen, ’Gypsies’, ’Travellers’ and ’Peasants’: *A Study on Ethnic Boundary Drawing in Finland and Sweden c. 1860–1925* (Florens 2010), s. 21–22; Bo Hazell, ”Resandefolket: från tattare till traveller” (Stockholm 2011), s. 25–28; Tuula Rekola ”Romernas tidiga skeden i Finland – från 1500-talet till mitten av 1800-talet” i Panu Pulma (red.), *De finska romernas historia från svenska tiden till 2000-talet* (Stockholm 2015), s. 1–2; Martin Ericsson, *Exkludering, assimilering eller utrotning? ”Tattarfrågan” i svensk politik 1880-1955* (Lund 2015), s. 29.

⁷ Johnsson (2016), s. 413. Denna resandesläktbeteckning kommer att beskrivas vidare.

⁸ Ericsson (2015), s. 15–19; Jan Selling, *Svensk antiziganism: Fördomens kontinuitet och förändringens förutsättningar* (Ormaryd 2014), s. 14, 17–19; Martin Ericsson, *Historisk forskning om rasism och främlingsfientlighet i Sverige* (Forum för levande historia 2024), s. 89–90.

paradigm skiftats under åren, vilket både Bo Hazell och Ludvig Wiklander beskrivit, vari resandefolket omväxlande har beskrivits som en etnisk respektive socioekonomisk grupp – vari dock resandes tankegångar eller självidentifikation sällan beaktats.⁹ Under åren har den akademiska historieforskningen stundom kritiserats för osynliggörande av gruppen, stundom för en narrativt, metodologiskt empiriskt snedvriden historieskrivning.¹⁰

På senare tid har flera arkivforskare, såsom Sebastian Casinge och Bo Lindwall, framfört att många moderna resandesläkters ursprung i stora drag kan härledas till en integration mellan tidigmodern romsk invandring och det omgivande nordiska samhället.¹¹ I sin avhandling har Anne Minken beskrivit att ”nordiske tatere” generellt under tidigmodern tid endogent som exogent uppfattats som en särskild etnisk grupp, avseende såväl levnadssätt som ursprung.¹² Johnsson har utifrån västmanländskt 1830-tal menat det vara uppenbart att resande kunde uppfattas som en särskild grupp, ofta under beteckningen ”skojare”, samtidigt som gruppen inte var socioekonomiskt homogen.¹³ Detta även för denna artikel relevanta begrepp *skojare* – sprunget ur verbet skoja, med ursprunglig betydelse ”vandra” eller ”flacka omkring” – kan beskrivas som en dåtida synonym till ”tattare” och ”zigenare”, begrepp som i dåtiden användes som synonymer eller etnonymer för resande.¹⁴

Detta beaktat anser övertecknad, utifrån vad källorna berättar om familjen Nord i Huddunge, deras bakgrund, nätverk och sammanhang, att de historiskt och analytiskt kan beskrivas som en resandesläkt.¹⁵ Resande förekommer även som ett källbegrepp i artikeln, varför dessa förhållanden och bevekelsegrunder kommer att beröras vidare.

Om socknar, inflyttningar och suppliker

I en tid då fattigas rörlighet och socioekonomiska farlighet alltmer problematiserades fick Sveriges socknar genom en förordning år 1788 rätt att genom sockenstämmobeslut neka somliga personer, som ansågs riskera falla socknen ”till last”, inflyttning.¹⁶ Forskningen är överens om att

⁹ Hazell (2011), s. 55–96; Wiklander (2015), s. 622–623, 639.

¹⁰ Lindholm (1995), s. 209–212; Hazell (2011), s. 25–28; Johnsson (2016), s. 42–43; Dennis Avorin, ”Myter om romer i forskningen” i *Drabbrikan* 6 (2017); Arvid Bergman, ”Om begreppet ‘skojare’” i *Drabbrikan* 19 (2021); Sebastian Casinge, ”Heymowskis forskning om resandes ursprung – exemplet Peter Lorentz” i *Drabbrikan* 20 (2021).

¹¹ Lindwall (2005), (2014); Johnsson (2016), s. 42; Casinge (2021); Sebastian Casinge, ”Om glashandel och glasförarna av resandesläkt vid de småländska bruken” *Småland & Sápmi. Sápmi & Småland* (Växjö 2023), s. 36.

¹² Anne Minken, *Tatere i Norden før 1850. Sosio-økonomiske og etniske fortolkningsmodeller* (Tromsø 2009).

¹³ Johnsson (2016), s. 38–39, 409.

¹⁴ Svensson (1993), s. 87; Sebastian Casinge, ”Om resandesläkter i Östhammar” i Håkan Skogsjö (red.) *Släktforskarnas årsbok* (Stockholm 2008), s. 77; Minken (2009), s. 230–232; Johnsson (2016), s. 38–39; Bergman (2021).

¹⁵ Johnsson (2016), s. 38–39 för en vidare terminologisk diskussion.

¹⁶ Kongl. Maj:ts Nådiga Kungörelse, Angående Skyldigheten att underhålla sådane, från den ena till den andra Församlingen inflyttade personer, som sedermera blifvit vanföre och icke kunna sig sjelfve försörja. Given Göteborg den 5 December 1788 i R.G. Modée, *Utdrag utur alla ifrån år 1787 utkomne publique handlingar [...]* (Stockholm 1804), s. 254–255.

inflyttningsrestriktioner samt en utökad distinktion mellan insocknes och utsocknes fattiga, liksom mellan nyttiga och onyttiga inflyttare, därefter blev alltmer framträdande. Den vagt formulerade förordningen möjliggjorde även långtgående lokala tolkningar, där inflyttningar kunde nekas utifrån vidlyftiga argument om någons faktiska eller hypotetiskt framtida fattigdom, liksom utifrån utsagor om flyttarensandel och moral.¹⁷

Rörande resandefolkets tidigmoderna bosättningar finns relativt lite skrivet. Historieskrivning om nomadism och avskildhet från majoritetssamhället har varit dominerande, men flera resandeforskare, bland annat Lindwall, har framfört att många tidigmoderna resande varit folkbokförda och varierat kringresande med bofasthet i stad eller socken – samtidigt som sådana bosättningar även kunde motarbetas.¹⁸ Särskilt under 1700-talet utfärdades flera förordningar som uttryckligen uppmanade ”zigenare” att upphöra med det föregivet ordningsstörande kringresandet och istället bli föregivet integrerade, bofasta och nyttiga delar i samhällsgemenskapen.¹⁹ Decennierna omkring 1800 var även många resande – däribland familjen Nord – systematiskt verksamma som kringresande försäljare för rikets glas- och porslinsbruk liksom som lumpsamlare för pappersbruken.²⁰ Samtidigt fortsatte de resande att problematiseras i diskursformationer och praktik på rikspolitisk och inte minst lokal nivå, där gruppen ej sällan kunde beskrivas som avvikande och fattiga främlingar, representerade en oregerligt lösdrivande icke-ordning bortom odalböndernas samhälleliga normativitet.²¹ Sammankopplat med den allmänna misstänksamheten mot fattigas rörlighet har flera forskare beskrivit att en marginaliseringsprocess drabbade de resande under 1800-talets första hälft, vari flertalet för gruppen viktiga vandels- och handelsformer förbjöds, med uttryckliga referenser till ”tattare” och synonymen ”skojare” i riksdagen.²² Martin Ericsson har i sin avhandling omnämnt att territoriell exkludering riktad mot personer utpekade som tattare förekom redan under 1800-talets första hälft, då gruppen kunde uppfattas som hotande både fattigvård och social ordning. Ämnet beskrevs dock som relativt utforskat.²³ Supplikmålen från Huddunge exemplifierar således både möjligheter och motstånd kring resandes bosättningar.

¹⁷ Gösta Lext, *Mantalsskrivningen i Sverige före 1860* (Göteborg 1968), s. 38–39, 184–220; Birgit Petersson, *Den farliga underklassen. Studier i fattigdom och brottslighet i 1800-talets Sverige* (Umeå 1983), s. 195–209; Alberto Tiscornia, *Statens, godsens eller böndernas sockenar? Den sockenkommunala självstyrelsens utveckling i Västerfärnebo, Stora Malm och Jäder 1800–1880* (Uppsala 1992), s. 72; Peter Aronsson, *Bönder gör politik. Det lokala självstyret som social arena i tre smålandssockenar 1680–1850* (Lund 1992), s. 96–97, 204–206, 221–225, 293–295; Henrik Svensson, *Öppna och slutna rum – enskiftet och de utsattas geografi. Husmän, bönder och gods på den skånska landsbygden under 1800-talets första* (Lund 2005), s. 183–211; Ericsson (2015), s. 48–51, 61–62; Johnsson (2016), s. 109–113, 483.

¹⁸ Casinge (2008), s. 113; Lindwall (2014), s. 10; Johnsson (2016), s. 411–413; Arvid Bergman, ”Resande och bostäder” i *Drabbrikan* 28 (2023).

¹⁹ Svensson (1993), s. 87–93; Norma Montesino, *Zigenarfrågan: intervention och romantik* (2002 Lund), s. 33–56.

²⁰ Lindwall (2005), (2014); Johnsson (2016); Casinge (2023).

²¹ Svensson (1993); Montesino (2002), s. 55; Johnsson (2016); Ericsson (2024), s. 92–97.

²² Lindwall (2005), s. 18; Minken (2009), s. 297–301; Johnsson (2016), s. 105–109, 414; Casinge (2023), s. 40–41.

²³ Ericsson (2015), s. 48–51, 61–62.

Inflyttningsnekanden kunde överklagas genom en klagoskrift – en supplik – till landshövdingeämbetet. Inflyttningsrestriktioner har främst studerats som delar i sockenpolitiska lokalstudier, vari inflyttningssupplikerna dock inte har studerats särskilt uttömmande.²⁴ Jezzica Israelsson har dock avhandlat suppliker i just Västerås län, där hon, även om inflyttningsärenden inte berördes särskilt, konstaterat att obesuttna kunde hävda sin besittningsrätt till egendomar utifrån argument om kontraktsrätt eller fattigdom.²⁵ Johnsson har allmänt konstaterat att obesuttna kunde argumentera utifrån att de var födda eller länge hade arbetat på en särskild plats vid tillhörighetsanspråk.²⁶ Jens Lerbom har genom tidigmoderna svenska suppliker studerat föreställningar om regional och nationell tillhörighet, där han menat sig kunna identifiera både politisk-rättsliga och kulturellt-etniska identitetsmarkörer. Rörande i vilken grad supplikerna främst ger uttryck för supplikantens egna föreställningar eller en samtida supplikretorik har Lerbom, bland annat med hänvisning till socialhistorikern Natalie Zemon Davis, menat att suppliker bör betraktas som ett samspel mellan supplikanten, den eventuellt anlitade skrivaren och samtidskontexten.²⁷

Metod och källmaterial

Tidigare forskning har som sagt lagt tonvikt vid att beskriva hur resande, romer eller personer utpekade som diverse källbegrepp historiskt varit föremål för repressiva diskursformationer och praktiker – medan resandes agens eller argument inte illuminerats likvärdigt. Genom att avhandla en resandefamiljs suppliker i enlighet med mikrohistoriska principer – att låta individer träda fram ur historiska kollektiv och ur abstrakta utvecklingslinjer – eftersträvar denna artikel att lämna ett bidrag till historieskrivningen om gruppen på makronivå.²⁸ Detta görs utifrån ett Lerbomskt och Zemon Daviskt synsätt: även om familjen Nord låtit borgerliga skrivare föra supplikpennan har familjen bevisligen initierat, dikterat och influerat innehållet. För att uppfylla artikelsyftet har handlingarna i supplikmålen – familjen Nords suppliker, sockenmännens repliker och landshövdingens domar, allt i Västerås landskanslis arkiv – studerats genom kvalitativ närläsning i dialog med övrigt källmaterial och tidigare forskning. Analysen har företagits utifrån argumentations- och diskursanalytiska utgångspunkter, i enlighet med Leif Runefelts konceptualisering av diskurser som “något ganska okomplicerat”: en normativ verklighetsbeskrivning, uppbyggd av utsagor, retorik och språklig praktik, som framförs på

²⁴ Se not 17.

²⁵ Jezzica Israelsson, *Making themselves heard: Women's and men's voice through the regional petitioning process in Sweden, 1758–1880* (Uppsala 2024), s. 371–378.

²⁶ Johnsson (2016), s. 474.

²⁷ Jens Lerbom, *Svenskhetens tidigmoderna gränser: Folkliga föreställningar om etnicitet och rikstillhörighet i Sverige 1500–1800* (Göteborg 2017), s. 20–21.

²⁸ Anna Götlind & Helena Kåks, *Mikrohistoria: en introduktion för uppsatsskrivande studenter* (Lund 2014), s. 21–22.

bekostnad av andra verklighetsbeskrivningar.²⁹ Vilka utsagor och verklighetsbeskrivningar framfördes om resandelivet i Kvallan och Sotröjningen?

1809 års inflyttningstvist

I oktober 1808 tecknades ett kontrakt vari glashandlerskan Margareta Nord inköpte en jordplätt på bonden Jan Ersson utägor i Kvallan. I den juridiska texten titulerades glashandlerskan med de samtida statusepiteten ”dygdesamma”, ”ärliga” och ”gudfrucktiga”, vilket – gentemot efterspelet – illustrerar hur skiljaktigt resande kunde bemötas i tid och rum.³⁰ För på sockenstämman i juli 1809 bröts husfriden: kyrkoherden Printz hade då blivit varse om glashandlerskan Nords nybygge och anförde det vara ”för framtida ro och säkerhet bäst” att förbinda henne att aldrig föra minsta ”buller”, ”owäsande” eller mottaga ”andra resande glashandlande” i sitt hus. Om så skedde skulle hennes ”hus nedtagas och hon öfvergifwa platsen”. De övriga sockenmännen nöjde sig dock inte med detta, utan beslutade att glashandlerskan ”må [...] aldeles icke tilåtas, at bygga och bo här i Socknen å Qvallans ägor”.³¹

Varför ansågs då sockensäkerheten vara hotad av bullrande resande glashandlare? Kring glashandelns organisation har Casinge beskrivit att det fanns ”en inneboende konflikt”; statsmakten önskade understödja glasindustrin genom kringresande glashandlare, medan alltför lokala myndigheter med tiden kom att betona hur glashandlarnas kringresande främjade olaglig handel, dålig vandel samt i allmänhet låg allmogen till last.³² Glashandeln sammankopplades också inte sällan med en särskild grupp: ”skojar”.³³ Det finns belagt i källorna att personer därför kunde vända sig mot att tituleras just ”glashandlare”: 1795 klagade exempelvis borgaren Almin till Svea hovrätt över att kämnärsrätten i Gävle ”kallat honom glashandlare; hwilket där å orten skall betyda detsamma som skojar”.³⁴ Vid riksdagen 1815 kom även borgaren Hambreus att anförda det att ordningsstörande glashandlare – vilka han kallade ”skojar” – strök omkring landet utan vidare glas att försälja. Dessa nominella glashandlare hade dessutom börjat tillhandla sig hemmansandelar ”för att under skyggd af landtmannarättigheter utöfva sitt rofgiriga yrke”, till förtret för den ”redlige Jordbrukaren”.³⁵ Att resande i samtiden kunde misstänkliggöras för att de inte försörjde sig genom jordbruk har tidigare beskrivits av bland annat Johnsson.³⁶

²⁹ Leif Runefelt, *Att basta mot undergången. Anspråk, flyktighet, föreställning i debatten om konsumtion i Sverige 1730–1830*. (Lund 2015), s. 14–16.

³⁰ Domböcker vid ordinarie ting 1808–11–07, A1a:42, Torstuna häradsrätt. ULA.

³¹ Sockenstämmoprotokoll 1809–07–20. KI:1. Huddunge församling. ULA.

³² Casinge (2023), s. 38–39.

³³ Svensson (1993), s. 84; Johnsson (2016), s. 38–39; Casinge (2023).

³⁴ Renskrivna protokoll. 1795–03–04. A1b1:40. Svea hovrätt. RA.

³⁵ Protocoll, hållne hos välloflige borgare-ståndet, vid urtima riksdagen i Stockholm år 1815. Första delen. (Stockholm 1815), s. 114–117.

³⁶ Johnsson (2016), s. 474.

Denna kritiska diskurs om skojande glashandlare och dessas jordköp torgfördes således även vid sockenstämman i Huddunge. Noteras bör även att kyrkoherden sammankopplade Margareta Nord med just ”resande glashandlande”, alltså den slags beskrivande benämning som givit upphov till egenbeteckningar som resande eller resandefolk. Det kan därtill nämnas att Östhammars magistrat 1799 beskrev ”de så kallade resande, eller glas och porcellains-förare”, vilka dessutom talade ett eget språk, ”skojarspråket”.³⁷ Precis hur Huddunge sockenmän uppfattade resande glashandlare – utifrån exempelvis socioekonomiska eller etniska förtecken – är, utöver de bullrande inslagen, i detta första skede utsagt.

Dessa tongångar fick glashandlerskan Nord att författa en supplikskrift ”om besittningsrätt å inhandlad jord” till landshövdingen i Västerås. Landshövdingen infortrade yttranden från Kvallanbonden Ersson och Huddunge sockenmän i ärendet. Dessa handlingar förefaller dock ej ha bevarats (till skillnad från 1825 och 1838 års supplikmål).³⁸ Bevarad är dock landshövdingeämbetets dom, vilken kort fastslog glashandlerskans rätt till fastigheten i Kvallan, såsom inköpt ”genom det fång Lagen gillar”.³⁹ Domen gick således i linje med hur Henrik Svensson beskrivit ett typiskt inflyttningsmål: överheten gav supplikanten rätt då socknen ansågs ha överskridit sina nekande befogenheter i relation till 1788 års förordning.⁴⁰ Glashandlerskan Nord bedömdes inte ligga Huddunge tillräckligt till last. Däremot var domen inte ovillkorad: landshövdingen förbjöd henne att i bostaden bedriva krognäring, handel eller befatta sig med ”wägfarandes herbergerande” – villkor liknade kyrkoherdens linje i sockenstugan.⁴¹ Utgången blev hur som haver att familjen Nord flyttade till Kvallan.

1825 års inflyttningstvist

År 1821 inflyttade den före detta glashandlaren Lars Pettersson Wigardt till valackaren (hingstkastreraren) Jakob Nord, Margareta Nords son, i Kvallan. Pettersson Wigardt äktade sedermera valackaren Nords dotter Maria Sofia, varefter hushållet en tid bosatte sig i grannsocknen Järlåsa, för arbete som lumpsamlare vid Lingonbacka pappersbruk. I april 1825 ämnade de dock återvända till Huddunge, där de av gardisten Ekström inköpt torpet Sotröjningen, en bit norr om Kvallan.⁴²

³⁷ Lindholm (1995), s. 151–155; Casinge (2008), s. 82.

³⁸ Supplikdiarium 1809–08–03 nr 907. BII:16. LST–U:ikt. ULA.

³⁹ Resolutionskoncept 1809–10–24. Protokoll och brevkoncept. Aia:100. LST–U:ikt.

⁴⁰ Svensson (2005), s. 210–211.

⁴¹ Resolutionskoncept 1809–10–24.

⁴² Supplikmål Lars Wigardt mot Huddunge församling 1825–08–16. Skrivelser från enskilda personer (avgjorda mål). DIVa:320. LST–U:ikt.

I syfte att förhindra att ”mindre wäl kända personer [...] falla församlingen till last” förvägrade dock sockenmännen parets återinflyttning – detta utifrån skälet att Pettersson Wigardt ”sig egentligen med hästbyte och hästhandel befattar”.⁴³ Varför denna skepsis mot hästhandel? Hästhandel var ett vanligt näringsfång inom resandefolket, för vilka begreppet *bästhandlare*, liksom *glashandlare*, understundom användes närmast som en etnonym eller gruppbeteckning.⁴⁴ Kopplingen var känd i samtiden. Den förutnämnde borgaren Hambreus hade i sitt riksdagsanförande 1815 hävdad att de så kallade glashandlarna snarare var ”skojare” som i stället idkade just hästhandel.⁴⁵ Vid en senare rättsprocess i Simtuna år 1834 skulle några Upplandsbönder även anklagas för att ha givit husrum åt en av glashandlerskan Nords söner, eftersom sonen Nord skulle vara ”Zigenare eller så kallade hästskojare” samt ”hästprånglare” (en mer pejorativ synonym till hästhandlare).⁴⁶

Att även Huddunge sockenmän hade en vidlyftig definition av hästhandlare underbyggs i detta första skede av att de avslutningsvis konstaterade sig ”långt för detta” ha beslutat – vilket torde ha avsett ståndpunkten mot glashandlerskan Nords nybygge – att ”inga sådane personer” skulle beviljas inflyttning till Huddunge. Beskrivningarna *sådana* eller *dylika personer*, vari kringresande glashandlare, hästhandlare, lumpsamlare och familjen Nord sammanskockades, skulle återkomma i sockenstugodiskursen inflyttningstvisterna igenom, som en suggestiv distinktion mellan sockengemenskapen och dessa andra, de sådana och dylika. En intressant fråga är således vad sockenmännen mer ingående åsyftade med sådana dylika gruppbeteckningar: ett mer abstrakt utpekande av kringresande eller onyttiga sockenfrämlingar i allmänhet, eller ett mer medvetet men implicit utpekande av just resandefolket i synnerhet? Liksom i eftervärlden kunde idémässiga föreställningar om kringresande, de resande och gruppidentiteter säkerligen variera även i dåtiden. Att paret Pettersson Wigardt–Nord var just *sådana personer* framstår dock här som en huvudförevändning mot inflyttningen – en förevändning som skulle vidareutvecklas i senare inlagor.

Pettersson Wigardt supplikerar

Pettersson Wigardt överklagade beslutet genom en supplik, där pennan fördes av organisten Anders Hellberg, till landshövdingen. Pettersson Wigardt anmärkte inledningsvis mot att sockenstämman hade hållits ”under det jag war bortrest, i ändamål, at enligt updrag och mitt

⁴³ Sockenstämmoprotokoll 1825–04–01. KI:1. Huddunge församling. ULA.

⁴⁴ Minken (2009), s. 270.

⁴⁵ Johnsson (2016), s. 106.

⁴⁶ Domböcker vid ordinarie ting 1834–11–07 §. 36. AIa:47, Simtuna häradsrätt. ULA.

åtagande för Lingonbacka Pappersbruks Räkning uphandla Lumpor”.⁴⁷ I tidigare forskning har praktik och närvarorätt vid sockenstämmorna beskrivits som något oklar; icke-röstberättigade (icke-jordägare) var dock, enligt 1817 års lag, beivrade att *obehörigen* ”intränga” på stämmorna.⁴⁸ Vid riksdagen år 1815 hade det också anförts att sockenstämmor inte borde dikteras av, ånyo, just ”sådana personer [...] såsom hästhandlare, lumpsamlare och dylika”, vilket således påvisar likheter mellan rikssalen och Huddunge sockenstuga avseende den diskursiva distinktionen mellan sockengemenskapen och de andra, de *sådana*.⁴⁹ Pettersson Wigardt argumenterade dock häremot, utifrån orättvisan i hans bortavaro.

Därefter bemöttes den springande punkten; att han *egentligen* bedrev hästhandel beskrev Pettersson Wigardt som ”origtigt och obestyrt” – han var lumpsamlare. Pettersson Wigardt bemötte samtidigt sockenmännens partikulariserande förfäktanden om näringsfånget och dess utövare: han framförde att ”både bättre och sämre” dagligen idkade hästhandel ”öfver hela Swea Rike”. Hästhandeln var alltså inte något partikulärt, utan något nationellt. Med en tidstypisk, enligt Israelssons supplikforskning, civistisk retorik anförde Pettersson Wigardt därefter fortsatt att inflyttningen till Sotröjningen utgjorde delar i ”den hvarje Swänsk man förwarande rättighet”, en rättighet som styrktes av parets goda frejdbetyg.⁵⁰ I vilken mån Pettersson Wigardt, utom supplikretoriken, identifierade sig med eller definierade begrepp som ”Swänsk man” är dock svårutrönat, men argumentationen begagnades och bedömdes uppenbarligen som fruktbar.

Pettersson Wigardt avslutade supliken med att be om att ”nådgunstigt tillärkännas rättighet” att bebo Sotröjningen – om vilket Huddungeborna skulle ”tänka nog ädelt att icke bestrida”.⁵¹ Han kan således sägas ha appellerat till en av SAOB sedermera myntad definition av adelhet: såsom varande ”osjälviskt höjd över småaktighet o. uppvisar förfining o. hög moral”.⁵²

Sockenmännen och kronofogdens replikerar

Huddunge sockenmän gick i ett vidlyftigt svaromål: snarare än lumpsamlare var Pettersson Wigardt en lösdrivare, som med ”pick och pack” hade uppehållit sig hos svärfadern i Kvallen och hos torparen Ekström i Sotröjningen (vilka därför ansågs böra böta för försvarslösas hysande). Oavsett Pettersson Wigardts frejdbetyg eller titel – hästhandlare, lumpsamlare eller inhysesjon – ansåg sockenmännen sig kunna neka inflyttningen, såsom något varken ”nyttigt eller nödvändigt”

⁴⁷ Supplikmål Lars Wigardt mot Huddunge.

⁴⁸ Tiscornia (1992), s. 35.

⁴⁹ Gunnar Swensson, ”Den sociala bakgrunden till 1800-talets kommunalreformer” i *Statsvetenskaplig tidskrift* 1942:5 (1942), s. 353–354.

⁵⁰ Lerborn (2017), s. 165, 170; Israelsson (2024), s. 365–368.

⁵¹ Supplikmål Lars Wigardt mot Huddunge.

⁵² ”Ädel” i SAOB band 39 (2023).

för Huddunge. Häri framträder således den omtalade samtida klassificeringsdiskursen om nyttiga och onyttiga inflyttare och sockenmedlemmar tydligt. Intressant att illuminera är således vari denna onyttighet ansågs bestå.

Att både ”bättre och sämre” medborgare ägnade sig åt hästhandel var en osanning, menade sockenmännen därefter, ”så vida icke med bättre och sämre förstås hvad vi efter vårt språkbruk kalla skojare”.⁵³ Detta är en för sockenmännens syn på familjen Nord belysande paragraf: titeln ”hästhandlare” likställdes alltså med det att vara ”skojare”. Sammankopplingen kan vidare kontextualiseras genom kort utblick till en annan inlaga i ärendet, som kronofogden i Salbergs fögderi, Henrik Norlin, inkom med; kronofogden stödde nämligen sockenmännen och beskrev släkten Nord som ”nogsamt” känd för just hästhandel. Dessutom beskrev kronofogden, i en ånyo belysande paragraf, att familjen Nord ofta gav husrum till ”resande medlemmar af det stora, numera genom författningarna upplöste förbundet”.⁵⁴ Detta *resande förbund* torde tolkas som en implicit beskrivning av just den grupp som sockenmännen benämnde ”hästhandlare” eller ”skojare” – och som i modern tid bland annat benämns just *resande*. Att det resande förbundet dock, något paradoxalt, beskrevs som ”upplöst” torde tolkas som en medvetenhet från kronofogden om samtidens kritiska politiska diskurser och juridiska strävanden mot att inskränka ”skojares” mobilitet, vilket exempelvis skett genom förbudet mot kringresande glashandel tre år tidigare, 1822.⁵⁵ En liknande formulering hade även torgförts av borgarståndet vid 1800 års riksdag, där gamla tiders ”tattare och zigenare” beskrevs ha försvunnit, men att ”et annat slags folk, ej olik det förre” uppkommit i glashandlarna.⁵⁶ Sockenmännen konstaterade vidare, i likhet med 1809 års farhågor om att ”andra resande glashandlare” skulle bullra i Kvallan, att fler ”dylika personer” nu ånyo riskerade söka sig till Sotröjningen och där ”afskilda” äventyra ”den allmänna säkerheten”.⁵⁷ Bakom argumenten om hästhandel framstår således sammanbundenheten med ”skojare” och det ”resande förbundet” som ett huvudargument mot inflyttningen.

Sockenmännen anförde avslutningsvis att Sotröjningen var en för livsuppehållet obetydlig jordplätt, ett typiskt agrarekonomiskt argument vid inflyttningsnekanden, enligt Henrik Svensson.⁵⁸ Sockenmännen underströk dock därtill att Pettersson Wigardt alls ”icke är arbetskarl” – utan, implicerat, kringresande handelsman – och således än mindre skulle kunna bärga sig på jordplätten. Säljaren Ekström beskrevs dessutom bebo Sotröjningen endast på ett torpkontrakt,

⁵³ Supplikmål Lars Wigardt mot Huddunge.

⁵⁴ Supplikmål Lars Wigardt mot Huddunge.

⁵⁵ Johnsson (2016), s. 106–107, 489.

⁵⁶ Casinge (2023), s. 40.

⁵⁷ Resolutionskoncept Lars Wigardt mot Huddunge.

⁵⁸ Svensson (2005), s. 210–211.

varför fastighetsköpet var en långtgående, olaglig metod för att ”påtruga” inflyttningen.⁵⁹ Argumentationen har stora likheter med borgaren Hambreus beskrivning av hur ”skojarna” genom jordköp innästlade sig bland de redliga jordbrukarna.⁶⁰ Just värdeladdade ordval som ”påtrugande” eller ”innästlande” illustrerar vidare samtidens kritiska diskurs kring obehöriga inflyttningar, vilket Johnsson med flera forskare beskrivit.⁶¹

Hur gick det då för paret Pettersson Wigardt–Nord? I en kortfattad dom konstaterade landshövdingeämbetet att paret ”icke förvärfvat sig någon fastighet utan endast några hus [...] jemte en inskränckt och vilkorlig besittningsrätt” och därmed ”rätteligen äro för inhysesshjon att anse” – detta trots hushållets anförda värv som lumpsamlare. Huddunge socken gavs därmed rätt att neka paret återinflyttning.⁶² Domen grundades således på sockenmännens fattigvårdsekonomiska argument, i enlighet med 1788 års förordning; varken hästhandeln eller något om ”skojare” begrundades, åtminstone inte uttryckligen, som domskäl. Hushållet blev således kvar i Järlåsa socken.

1838 års inflyttningstrist

Calista Nord, en annan dotter till Jakob Nord, hade också flyttat till Lingonbacka pappersbruk i Järlåsa, då hon gift sig med pappersmakargesällen Carl Johan Gripenfeldt därstädes. År 1838 avsåg de dock att flytta till i Kvallan. Ånyo nekades dock en inflyttning av sockenstämman utifrån argumentet att maken Gripenfeldt ”egentligen” var hästhandlare, samt, ånyo, att ”sådana personer” inte tilläts att bygga och bo i Huddunge. Familjen Nord tog dock åter till orda: efter sockenstämman upprättades först ett köpekontrakt där Jakob Nord försålde sin egendom i Kvallan till Gripenfeldt. Därefter författade Jakob Nord, via bataljonsadjutanten Adolph Bäckmarks penna, en supplik till landshövdingen.⁶³

Jakob Nord supplikerar

Jakob Nord inledde sin supplik med att beskriva hur han ”nu wid 62 års ålder i anseende till åtskilliga iråkade missöden nödgats, till betäckande af den derigenom upkomne gäld [...] försälja den mig i Huddunge Socken å Qvallans ägor tillhörige egendom [...]” till sin svärson. Dennes inflyttning skulle förhindra att ”jag med min gamla Hustru inte kommer att ligga Socknen till någon

⁵⁹ Resolutionskoncept Lars Wigardt mot Huddunge.

⁶⁰ Johnsson (2016), s. 474.

⁶¹ Aronsson (1992), s. 222; Johnsson (2016), s. 466.

⁶² Resolutionskoncept Lars Wigardt mot Huddunge församling nr 528. AIb:77. LST–U:ikt. ULA.

⁶³ Supplikmål Jakob Nord mot Huddunge församling nr 1194 1838. Skrivelser från enskilda personer (avgjorda mål). DIVa:537. LST–U:ikt.

last”.⁶⁴ Snarare än att orsaka en belastning för sockenfattigvården – det klassiska sockenargumentet mot inflyttningar, som exempelvis brukades i Pettersson Wigardts fall – förmenades Gripenfeldts inflyttning i stället *förhindra* detta. Hushållets fattigdom betonades suppliken igenom, vilket fått Israelsson att i en artikel förbigående beskriva just denna Nords supplik såsom exemplifierande ”svårigheter att försörja sig som skäl för länsstyrelsens bifall”.⁶⁵

Därtill framlyfte dock Nord intressant nog även sin bakgrund som livgardist och valackare, alltså hingstkastrerare, som betydande för saken: ”Utom det att jag varit använd som Soldat, har jag äfwen i 12 års tid varit anställd i egenskap af wallackare wid Strömsholms och Kongsöhrs Kongl: Stall Stuterier och derstädes mig alltid redeligen uppfört”. *Valackare* som näringsfång och titel var, liksom *hästhandlare*, i samtiden nära förknippat med resande och kunde stundom närmast brukas som en gruppbeteckning eller etnonym.⁶⁶ Bondesamhällets syn på valackande har i tidigare forskning inte sällan beskrivits utifrån ett pariaperspektiv. Sten Carlsson räknade exempelvis, i en typologi, valackarna till det tionde och lägsta skiktet i ståndssamhället.⁶⁷ Jakob Nords supplik är dock ett nyanserande exempel på hur en valackare själv kunde framhålla konsten som något uppbyggligt. Miika Tervonen är en av få som nyanserande betonat hur skickliga valackare kunde skaffa sig en god status, då arbetet var krävande och av stor vikt för allmogen.⁶⁸ Att Nord valackat för Strömsholms kungliga stuteri, och inte, som många andra resande, blott varit ”frilansande” valackare, spelade dock säkerligen in i hur Nord framhävde arbetet som likvärdigt med sin kungliga soldattjänst. Detta styrks genom att svärsonen Gripenfeldt, i en senare inläga, anförde att svärfadern ”i flere år tjent K:gl. Maj:t”.⁶⁹

Mot beskyllningarna om hästhandel menade Jakob Nord därefter, liknande hur Pettersson Wigardt betonat sin lumpsamlartjänst, att sockenmännen ”icke fästadt afseende” vid att svärsonen var pappersmakargesäll. Det bör här omnämnas att gesällskap, relativt lumpsamlande, var en något mer etablerad befattning, som mer sällan innehades av resande.⁷⁰ Vidare anförde Jakob Nord, likt Pettersson Wigardt, ett antal rättsliga argument för saken: genom köpekontraktet hade svärsonen Gripenfeldt, med jordägaren Jan Erssons ”fullkomliga bifall”, övertagit egendomen i Kvallen, dit han således också borde få inflytta. Dessutom åberopades dottern Calistas hemortsrätt i sin födelsesocken Huddunge, ur vilken socken hon, enligt Nord, aldrig formellt hade utflyttat till

⁶⁴ Supplikmål Jacob Nord mot Huddunge.

⁶⁵ Jezsica Israelsson, ”Supplikmål till länsstyrelsen” i Jonas Lindström (red.), *Fantastiska verb: Hur man fångar uppgifter om kön och arbete, Västmanland 1720–1880* (Uppsala 2020) s. 160.

⁶⁶ Svensson (1993), s. 104; Hazell (2011), s. 23, 80; Johnsson (2016), s. 374.

⁶⁷ Sten Carlsson, *Att byta sambällsklass: Ståndscirkulation och sociala omgrupperingar i det svenska samhället förr och nu* (Stockholm 1971), s. 18.

⁶⁸ Tervonen (2010), s. 121–123.

⁶⁹ Supplikmål Jacob Nord mot Huddunge.

⁷⁰ Se t.ex. Carlsson (1971), s. 18 och Lindwall (2014), s. 17–18.

sin arbetsort Järlåsa. Som Johnsson beskrivit bar 1788 års förordning ”på många frön till konflikter”, då både födelseort och arbetsort kunde bestämma församlingstillhörighet.⁷¹

Sockenmännen replikerar

Sockenmännen replikerade med en uppsjö av argument. Jakob Nord och hustrun var inte alls särskilt gamla, utan vid god vigör, varför de inte behövde svärsonens skötsel, menade de. Parets högst presumtiva åldringsvård kunde dessutom lösas genom att de mottog understöd på distans eller utflyttade till svärsonen i Järlåsa, i stället för tvärtom.⁷² Rörande att Gripenfeldts inflyttning skulle vara förmånlig för Huddunge tyckte sockenmännen tvärtom, utifrån det socioekonomiska argument som även anförts om Sotröjningen: jordplätten i Kvallen kunde ”omöjligen” bärga både Gripenfeldts och svärföräldrarnas hushåll, inte minst eftersom ”ingen af dem eger vana eller krafter till jordbruksarbete”. Således skulle de alla falla socknen till last. Noteras bör dock att argumentationen här baserades på att Gripenfeldt (liksom kring Pettersson Wigardt tidigare) uteslutande skulle försöka sörja sig genom att påta i jorden – annars var ju, möjligen något motsägelsefullt, socknens huvudargument just att de inflyttande i stället livnärde sig genom suspekta kringresande, icke-agrara näringsfång som inte passade in i sockenordningen. Som sagt replikerade sockenmännen med en uppsjö av argument.

Just de suspekta faktorerna utvecklades härefter av kyrkoherde Hagströms målande penna. Kyrkoherden konstaterade att Gripenfeldts ”egentliga befattning är hästbyte och hästhandel” var ett allmänt känt förhållande som inte hade motbevisats; därtill insinuerade kyrkoherden att Gripenfeldt även var en hästtjuv. Sockenmännen konstaterades dessutom redan år 1825 ha uttryckt förhoppningen ”att inga flera dylika personer, allmänt kände under namn af Skojare, än de som redan här finnas, skulle komma att från andra orter sig härstädes innästla”. Hagström beskrev socknen som ”vanlottad” av de dylikas lastbara och stundom lagöverträdande leverne – och insköt därtill en reseskildring om livet i Kvallen: ”Det hemska näste de innehafva på den ödsliga skogen är ett näste och tillhåll för så kallade skojare, och mången vägfarande, helst under den mörkare årstiden, färdas icke utan fruktan der förbi.”⁷³

Kort sagt hade Jakob Nord inte lyckats övertyga kyrkoherden och sockenmännen om att svärsonen *blott* var pappersmakargesäll. Detta är inte särdeles överraskande, då begreppet *hästhandlare*, snarare än blott en titel, närmast framstår som en eufemism eller omskrivning för ”skojare” i sockenmännens inlagor. Den exkluderande hållningen mot ”skojarna” menade

⁷¹ Johnsson 2016, s. 110, 474.

⁷² Supplikmål Jacob Nord mot Huddunge.

⁷³ Supplikmål Jacob Nord mot Huddunge.

sockenmännen dessutom vara ”förstådda och gillade af det allmänna tänkesättet” – ett åberopande som, tillsammans med kronofogde Norlins medvetenhet om författningarna mot *det resande förbundet*, uttryckligen anknyter till samtidens kritiska diskursformationer kring resandes handel och vandel, såsom även uttryckta exempelvis av borgaren Hambreus 1815. Peter Aronssons har målande beskrivit samtidens socknar som ”en egen nation som bevakar sina gränser mot vad den betraktar som en farlig, fattig, grå massa som hotar att invadera deras socken”.⁷⁴ I Huddunges fall kunde dock ”fattig” också utbytas mot ”hästhandlare” eller ”skojare”.

Avslutningsvis ifrågasatte sockenmännen giltigheten hos Jakob Nords försäljning av torpet till svärsonen. Att jordägaren Jan Ersson i Kvallan verkligen hade samtyckt till affären hade inte bevisats. Oavsett om detta först skett så utnyttjade sockenmännen svängrummet: de inskickade snart ett färskt intyg, underskrivet av bonden Ersson och hans son, där dessa förkunnade att de endast kunde samtycka till Gripenfeldt som ägare av torpet i Kvallan om också sockenmännen gav sitt samtycke. Intyget var bevittnat av kyrkoherden Hagström och komministern Norberg.⁷⁵

Gripenfeldt supplikerar

Den siste att ta till orda i målet var Carl Johan Gripenfeldt själv. I en första, kortfattad, inlaga begärde denne att, som ”rättskaffens medborgare”, få inflytta till Huddunge och försörja sina svärföräldrar.⁷⁶ Gripenfeldt återkopplade således både till svärfaderns fattigvårdsargument och underströk med tidstypisk civistisk supplikretorik, liksom både Nord och Pettersson Wigardt gjort, sina rättigheter.⁷⁷ Gripenfeldt inkom senare med en avslutande, vidlyftigare, inlaga, där löjtnant Leonard Fredrik Treutiger fört pennan.

Efter en tidsenlig hälsning till landshövdingen började Gripenfeldt med att, ”i ödmjukhet”, anföra följande: ”Att kyrkoherden i Huddunge Socken tyckes hafva nit kan icke bestridas, men detta är likväl icke visligen användt, hans skäl, som icke är församlingens, äro sådane som icke kunna af honom bevisas.”⁷⁸ Trots den framskrivna ödmjukheten får Gripenfeldts hela supplik sägas präglas av en något mindre ödmjuk ton än svärfaderns inlaga – detta särskilt gentemot kyrkoherde Hagström, vars nitiska och antagonistiska aktörskap oförtäckt kom att framskrivas. Gripenfeldt angrep även inledningsvis, liksom Pettersson Wigardt gjort, sockenstämmoförfarandet och bestridde beslutens ”kraft och verkan”, då protokollen, enligt Gripenfeldt, inte hade vidimerats på lagenligt sätt.

⁷⁴ Aronsson (1992), s. 222.

⁷⁵ Supplikmål Jacob Nord mot Huddunge.

⁷⁶ Supplikmål Jacob Nord mot Huddunge.

⁷⁷ Israelsson (2024), s. 365–368; Lerbom (2017), s. 165, 170.

⁷⁸ Supplikmål Jacob Nord mot Huddunge.

Därefter gick Gripenfeldt från formalia till det väsentliga: han menade att Kvallanbönderna ”icke kunnat emotstå pastors insinuationer” då de underskrivit kravet om sockenmännens samtycke till försäljningen av Kvallantorpet. Gripenfeldt ansåg sig vara dess lagliga ägare och menade att torpet oavsett skulle tillfalla honom och hustrun via arv. Gripenfeldts supplik nådde därefter ett crescendo, då han bemötte kyrkoherde Hagströms målande utsagor om familjens vandel:

[...] de af honom nu först angifvna ohyggligheter, som skola föröfvas vid det hemska näste, å den ödsliga skogen, som nu är i fråga. Jag känner icke att sådane blifvit begågne, och om Huddunge Sockenmän rädes fara där förbi är sådant en följd af deras fruktan för andra än mensklige spöken?⁷⁹

Genom att uttryckligen anklaga kyrkoherden och sockenmännen för spöktro framhärdade Gripenfeldt således att utsagorna inte var annat än kyrkoherdens egna hjärnspeken och sagor. Harald Gustafsson har beskrivit att supplikanter historiskt framställt sig som hierarkiskt underordnade då de åberopat överhetens nåd, men att somliga supplikanter samtidigt kunde påvisa ett påtagligt retoriskt aktörskap genom att uttrycka sig ”mer pang på rödbetan”.⁸⁰ Genom att beskylla kyrkoherden för spöktro, kätteri, utpressning och falsarier kan Gripenfeldts supplik inte annat än hänföras till rödbetskategorin. Men, att Gripenfeldts retorik var ett angrepp mot sockenmännens tidigare sturska replik bör ej förglömmas.

Gripenfeldt avslutade sedan sin skrift genom att betona det att svärfadern Jakob Nord tjänat kronan, varför det ”bör derföre icke honom förnekas, att på besta sätt använda sin egendom till sitt och de sinas bergning”.⁸¹ Även här betonade familjen sina medborgerliga rättigheter och förtjänster.

Liksom sockenmännens argumentation om bullrande glashandlare underkändes vid inflyttningstvisten år 1809, underkände också landshövdingeämbetet i denna 1838 års dom sockenmännens argument om ”skojeri” och hästhandel. Eftersom paret Gripenfeldt–Nord både var arbetsföra och välfrejdade fastslogs det att de inte kunde nekas inflyttning enligt 1788 års förordning. Men, detta till trots, menade landshövdingeämbetet sig inte kunna ge paret någon handräckning i ärendet; eftersom Kvallanbonden betygat att samtycke till köpekontraktet mellan Jakob Nord och Gripenfeldt endast kunde ges om *också sockenmännen* gav sitt samtycke – vilket dessa alltså, med önskvärd tydlighet, inte hade givit – så konstaterades inflyttningsfrågan vara en kontrakträttslig tvistefråga för den lokala domstolen, Torstuna häradsrätt.⁸² Frågan fick således

⁷⁹ Supplikmål Jacob Nord mot Huddunge.

⁸⁰ Harald Gustafsson, ”Att draga till Malmö och skaffa sig rätt. Undersåtar, överhet och identitetsföreställningar i skånska suppliker 1661–1699” i Fredrik Nilsson, Hanne Sanders och Ylva Stubbergaard (red.), *Öresundsgränser. Rörelser, möten och visioner i tid och rum* (Göteborg 2009), s. 94–96.

⁸¹ Supplikmål Jacob Nord mot Huddunge.

⁸² Resolutionskoncept Jacob Nord mot Huddunge församling nr 1759. A1b:90. LST–U:lkt. ULA.

bero – och någon fortsatt tvist i Torstuna häradsrätt verkar det inte ha blivit.⁸³ Paret Gripenfeldt–Nord blev, trots ihärdiga försök, således aldrig Kvallanbor, medan andra familjemedlemmar förblev Huddungebor i decennier.

Sammanfattning

Att resande var folkbokförda och ägde fastigheter var inte en historisk ovanlighet, även om detta byggande och boende, vilket tidigare forskning mycket riktigt betonat, kunde möta motstånd. Detta mötta motstånd kunde dock samtidigt bemötas av de resande själva – vilket familjen Nord i Huddunge gjorde aktivt. Genom sina suppliker gjorde de sina röster hörda, via skrift, ända in i Västerås slott. Detta är en av artikelns premisser, men likväl en av dess nu i forskarljuset illuminerade huvudpoänger.

Från Huddunge sockenstuga gjordes motstånd mot tre inflyttningar till Kvallan eller Sotröjningen 1809, 1825 och 1838. Sockenstugans huvudargument var i de samtliga tre målen – även om klassiska fattigvårdsekonomiska argument förekom – att de inflyttande inte var odalbönder, utan kringresande glashandlare, hästhandlare och i de två senare målen, till syvende och sist, ”skojare”. ”Skojarna” framstår i sockenstugodiskursen som en gruppering – ett ”resande förbund” – av några andra, vilka genom hästhandel, buller och kringresande hotade sockenordningen. Om eller hur sockenmännen i Huddunge på en djupare idémassig nivå definierade skojarna är delvis diffust, men tongångarna i sockenstugan kan tydligt kopplas till samtida diskursformationer vari kringresande handel, ”skojare” och resande misstänkliggjordes. Denna koppling gjordes även uttryckligen, då sockenmännen åberopade just “det allmänna tänkesättet” för att stärka sin argumentation. Landshövdingeämbetet underkände dock socknens argument om ”skojeri” såsom en alltför snäv tolkning av 1788 års förordning. Att flera Huddungebor var villiga att sälja mark till och bli grannar med familjen Nord bör inte heller förglömmas; uppenbarligen dansade inte alla efter sockenstugans pipa.

Sockenstugans narrativ stod alltså inte oemotsagda. Det kan konstateras att familjen Nord hävdade sin bosättningsrätt utifrån flertalet argument: utifrån sina svenska och medborgerliga rättigheter mot sockenmännens partikulariserande förfäktanden, utifrån sina insatser som arbetande samhällsmedlemmar, utifrån insatser för kronan, utifrån goda frejdbetyg, utifrån köpekontraktens juridik, samt under betygande att de inte skulle falla fattigvården till last. Sammantaget framställde de sig själva som rättmätiga och nyttiga delar i socken- och samhällsgemenskapen. Att Jakob Nord framhävde sitt arbete som valackare, ett näringsfång starkt förknippat med resande, som i tidigare forskning ofta givits en pariastämpel, bör särskilt framlyftas.

⁸³ Enligt genomgång av AIa:57 och AIa:58. Torstuna häradsrätt. ULA.

Att familjen Nord i övrigt inte dryftade några andrafierande identitetsmarkörer, även om sådana fanns, är inte särskilt överraskande – det hade knappast gagnat deras sak. Att Gripenfeldt hårt bemötte anklagelserna om ”skojeri” med motanklagelser om kyrkoherdens förljugenhet och spöktro bör också betonas – samtliga supplikanter valde inte ödmjukhet som strategi.

Resande som familjen Nord kunde alltså bemöta motstånd och supplikera för sin sak, i detta fall för rätten till att bygga och bo i Kvallan och Sotröjningen. Idag finns endast ljung och skog på dessa platser – men i historien lever de kvar

Referenslista

Otryckta källor

Riksarkivet Marieberg

Svea hovrätts arkiv

Renskrivna protokoll AIb1

Riksarkivet i Uppsala (ULA)

Huddunge församling

Sockenstämmoprotokoll KI

Länsstyrelsen i Västmanlands län

Landskansliet

Protokoll och brevkoncept AIa

Resolutionskoncept AIb

Supplikdiarier BII

Skrivelser från enskilda personer DIV

Simtuna häradsrätt

Domböcker vid ordinarie ting AIa

Torstuna häradsrätt

Domböcker vid ordinarie ting AIa

Tryckta källor

Modée, R.G. 1804. *Utdrag utur alla ifrån år 1787 utkomne publique handlingar, placater, förordningar, resolutioner, och publicationer [...]*. Stockholm.

Protocoll, hållne hos välloflige borgare-ståndet, vid urtima riksdagen i Stockholm år 1815. Första delen. Stockholm.

Litteratur

Aronsson, Peter, *Bönder gör politik. Det lokala självstyret som social arena i tre smålandssocknar 1680–1850*, (Lund 1992).

Avorin, Dennis, ”Myter om romer i forskningen” i *Drabbrikan* 2017:6 (2017),
<https://www.frantzwagner.org/_files/ugd/994e00_b73c4e27914144f4be50b56c41a7024b.pdf>

- Bergman, Arvid, ”Om begreppet ’skojar’ i *Drabbrikan* 2021:19 (2021), <<https://www.drabbrikan.se/wp-content/uploads/2021/03/Drabbrikan-nr-19-Mars-2021.pdf>>
- Bergman, Arvid, ”Resande och bostäder” i *Drabbrikan* 28:2023 (2023), <<https://www.drabbrikan.se/wp-content/uploads/2023/06/Drabbrikan-nr-28-Juni-2023.pdf>>
- Carlsson, Sten, *Att byta samhällsklass. Ståndscirkulation och sociala omgrupperingar i det svenska samhället förr och nu* (Stockholm 1971).
- Casinge, Sebastian, ”Om resandesläkter i Östhammar” i Håkan Skogsjö (red.). *Släktforskarnas årsbok 2008* (Stockholm 2008).
- Casinge, Sebastian, ”Heymowskis forskning om resandes ursprung – exemplet Peter Lorentz” i *Drabbrikan* 2021:20 (2021), <<https://www.drabbrikan.se/wp-content/uploads/2021/06/Drabbrikan-nr-20-Juni-2021.pdf>>
- Casinge, Sebastian, ”Om glashandel och glasförarna av resandesläkt vid de småländska bruken” i *Småland & Sápmi. Sápmi & Småland* (Växjö 2023).
- Ericsson, Martin, *Exkludering, assimilering eller utrotning? "Tattarfrågan" i svensk politik 1880-1955*. (Lund 2015).
- Ericsson, Martin, *Historisk forskning om rasism och främlingsfientlighet i Sverige*, Forum för levande historia (2024), <<https://www.levandehistoria.se/wp-content/uploads/2024/02/Rapport-Historisk-forskning-om-rasism-och-framlingsfientlighet-Andra-upplagan.pdf>> (hämtad 14/5 2025).
- Gustafsson, Harald, ”Att draga till Malmö och skaffa sig rätt. Undersåtar, överhet och identitetsföreställningar i skånska suppliker 1661–1699” i Fredrik Nilsson, Hanne Sanders och Ylva Stubbergaard (red.). *Öresundsgränser. Rörelser, möten och visioner i tid och rum* (Göteborg 2007),
- Götlind, Anna & Kåks, Helena *Mikrohistoria : en introduktion för uppsatsskrivande studenter*, (Lund 2014).
- Hazell, Bo, *Resandefolket: från tattare till traveller* (Stockholm 2011).
- Höög, Måns, ”Det Kvallar och går: Om resandefamiljen Nords bosättning längs landsvägarna vid Kvallen och Sotröjningen i Huddunge socken” (Kandidatuppsats, Uppsala universitet, 2024).
- Israelsson, Jezsica, ”Supplikmål till länsstyrelsen” i Jonas Lindström (red.), *Fantastiska verb: Hur man fångar uppgifter om kön och arbete, Västmanland 1720–1880* (Uppsala 2020).
- Israelsson, Jezsica, *Making themselves heard: Women's and men's voice through the regional petitioning process in Sweden, 1758–1880* (Uppsala 2024).

- Johnsson, Theresa, *Vårt fredliga samhälle: "Lösdriveri" och försvarslöshet i Sverige under 1830-talet* (Uppsala 2016).
- Lerbom, Jens, *Svenskhetens tidigmoderna gränser: Folkliga föreställningar om etnicitet och rikstillhörighet i Sverige 1500–1800* (Göteborg 2017).
- Lindholm, Gunborg A., *Vägarnas folk: de resande och deras livsvärld* (Göteborg 1995).
- Lindwall, Bo, "Hund-Fias härstamning" i Håkan Skogsjö (red.). *Släktforskarnas årsbok 2005* (Stockholm 2005).
- Lindwall, Bo, *Anor från landsvägen. Hur jag finner mina förfäder bland resandefolket* (Solna 2014).
- Minken, Anne, *Tatere i Norden før 1850. Sosio-økonomiske og etniske fortolkningsmodeller* (Tromsø 2009).
- Montesino, Norma, *Zigenarfrågan: intervention och romantik*, (Lund 2002).
- Petersson, Birgit, *Den farliga underklassen. Studier i fattigdom och brottslighet i 1800-talets Sverige* (Umeå 1983).
- Rekola, Tuula, "Romernas tidiga skeden i Finland – från 1500-talet till mitten av 1800-talet" i Panu Pulma (red.), *De finska romernas historia från svenska tiden till 2000-talet* (Stockholm 2015).
- Runefelt, Leif, *Att basta mot undergången. Anspråk, flyktighet, förställning i debatten om konsumtion i Sverige 1730–1830* (Lund 2015).
- Selling, Jan, *Svensk anti-ziganism: Fördomens kontinuitet och förändringens förutsättningar*. 2 uppl., (Ormaryd 2014) *Svenska Akademiens ordbok* (SAOB).
- Svensson, Birgitta, *Bortom all ära och redlighet: tattarnas spel med rättvisan* (Stockholm 1993).
- Svensson, Henrik, *Öppna och slutna rum – enskiftet och de utsattas geografi. Husmän, bönder och gods på den skånska landsbygden under 1800-talets första hälft* (Lund 2005).
- Swensson, Gunnar, "Den sociala bakgrunden till 1800-talets kommunalreformer", *Statsvetenskaplig tidskrift* 1942:5 (1942).
- Tervonen, Miika, 'Gypsies', 'Travellers' and 'Peasants'. *A Study on Ethnic Boundary Drawing in Finland and Sweden c. 1860–1925* (Florens 2015).
- Tiscornia, Alberto, *Statens, godsens eller böndernas socknar? Den sockenkommunala självstyrelsens utveckling i Västerfärnebo, Stora Malm och Jäder 1800–1880* (Uppsala 1992).
- Wiklander, Ludvig, "Resandefolket och svensk minoritetspolitik", *Historisk tidskrift* 135:4 (2015).